

Vertrekpunt Hallepoort

VRIJZINNIG WANDELEN

Lengte 4,4 km

Marollenwandeling

Aankomst hoofdingang Centraal Station

INLEIDING

Deze wandeling door straatjes en pleinen neemt je mee op tocht door de tijd en de geschiedenis in één van de meest diverse wijken van de hoofdstad. De Marollen worden gekenmerkt door de typisch Brusselse achtergrond van het vrije denken. Centraal hierin staan waarden als solidariteit, gelijkwaardigheid, respect, verdraagzaamheid en keuzevrijheid.

1 HALLEPOORT

In de groenzone langs de Waterloolaan staat de **Hallepoort**, een van de meest kenmerkende overblijfselen van de tweede stadsomwalling van Brussel. Van de duizenden personen die dagelijks deze poort – op de kleine ring tussen het Louizaplein en het Zuidstation – passeren, kennen slechts weinigen het bewogen verleden ervan. Het monument van meer dan 600 jaar oud, werd in 1381 gebouwd en is de enige Brusselse stadspoort die bewaard gebleven is.

Binnen in de Hallepoort bevindt zich een museum waarin de geschiedenis van zowel het gebouw zelf als van de stad aan bod komt. De beklimming van de 169 trappen biedt

Hallepoort, de enige bewaard gebleven Brusselse stadspoort.

een mooi panorama op Brussel. Neem daarenboven een duizelingwekkende duik naar het midden van de 16de eeuw en ontdek in de virtuele verrekijkers hoe de schilder Pieter Bruegel de stad Brussel heeft gezien.

Als je met je neus richting Hoogstraat staat, ga je rechts de Waterloolaan op, ongeveer 200m verder, kom het Jules Bordet Ziekenhuis op de linkerkant tegen.

2 WATERLOOLAAN-JULES BORDET INSTITUUT-HALLEPOORT

Sla meteen links de Hégér Bordetstraat in en wandel tot het einde, sla daar links de Wolstraat in, waar je links op de hoek zeker de specifieke ronde koker architectuur zult bemerken.

In 1935 besloten de ULB en de COO van Brussel een nieuw centrum te bouwen voor het wetenschappelijk kankeronderzoek. De architecten Stanislas Jasinski en Gaston Brunfaut wonnen de wedstrijd die hiervoor werd uitgeschreven. In 1939 werd het **Instituut Hégér-Bordet** geopend, dat tegelijk een therapeutische, onderzoeks- en onderwijsopdracht vervulde. De ligging was bepaald door de nabijheid van het universitaire Sint-Pietersziekenhuis.

Voor het eerst werden een kliniek voor betalende patiënten (Kliniek Paul Hégér) en een ziekenhuis voor behoeftigen (Instituut Jules Bordet) in één gebouw samengebracht. Het sociale onderscheid werd discreet gehouden. De twee instituten hadden wel aparte ingangen en een gescheiden gangensysteem, maar alle patiënten hadden recht op dezelfde behandeling. De grote originaliteit van de hele constructie ligt in de verticale, halfronde koker op de hoek waar de twee vleugels samenkomen. Binnenin bevindt zich een breed, spiraalvormig hellend vlak dat alle verdiepingen met elkaar verbindt. Het was de eerste keer dat zo een circulatiesysteem in een ziekenhuis werd toegepast. Door zijn vooruitspringende positie vormt deze koker ook een krachtig visueel element. Met drie belangrijke medische

De gevel aan de kant van de wetstraat van het instituut Hégér-Bordet.

instellingen is dit gedeelte van de Marollen een echt centrum van de geneeskunde.

Het **Jules Bordet Instituut** is vandaag een geïntegreerd multidisciplinair universitair centrum dat volledig gewijd is aan de behandeling van kankerpatiënten. Het staat wereldwijd bekend voor zijn baanbrekend wetenschappelijk onderzoek. In 2021 werd een ultra modern nieuw ziekenhuis gebouwd.

Het Jules Bordet Instituut werd vernoemd naar Nobelprijswinnaar Jules Bordet. Hij was de eerste Belgische wetenschapper die de Nobelprijs voor geneeskunde kreeg. Hij ontving de prijs voor zijn opzoekingswerk op het gebied

Universitair Medisch Centrum Sint-Pietersgasthuis, een 'geneesfabriek' in de Marollen.

van immuniteit. Hoewel Bordet vooral een experimenteel onderzoeker was, interesseerde hij zich ook voor de morele rol van de wetenschap. Hij wilde de wetenschap gebruiken om morele, politieke en sociale problemen op te lossen en hij was een van de baanbrekers in de strijd voor het verbeteren van de sociale hygiëne in België.

3 HOOGSTRAAT 290-UNIVERSITAIR MEDISCH CENTRUM SINT-PIETERSGASTHUIS

Sla de eerste straat rechts de Fazantenstraat in onder de boog, en zo passeer je aan de rechterzijde al het grote St-Pietersziekenhuis, tot aan de T-kruising waar je rechts de Hoogstraat neemt. Rechts zie je de oude beschermde ingang van het UMC Sint-Pieter.

Sint-Pietersziekenhuis, Instituut Héger-Bordet, Dispensarium Albert- Elisabeth: drie verzorgingscentra, gevestigd in de Marollen en open voor iedereen. Drie centra ook gebouwd of heropgebouwd tussen de twee wereldoorlogen en afgestemd op een moderne geneeskunde. In antwoord op de toenemende

specialisatie en interdisciplinariteit van de medische diensten, die een rationele benadering vereisen, werden functionele gebouwen opgericht in dienst van de patiënt en de medische vooruitgang. De evolutie waarbij het ziekenhuis een 'geneesfabriek' wordt, komt in de Marollen bijzonder goed tot uiting.

Het **Universitair Medisch Centrum Sint-Pietersgasthuis** maakt deel uit van het IRIS-netwerk van Brusselse openbare ziekenhuizen. De 19de-eeuwse zuidvleugel van het Sint-Pietersziekenhuis telde oorspronkelijk twee bouwlagen. Het bestaat uit een centraal volume met halfronde uitbouw en twee zijvleugels. In het eerste kwart van de 20ste eeuw werd een verdieping bijgebouwd op de westelijke helft van de zuidvleugel en werd er een auditorium-operatiezaal tegen gebouwd. In de oostelijke helft van de zuidvleugel bleef na een grondige verbouwing alleen de gevelwand van de eerste bouwlaag over.

Alleen op de gelijkvloerse verdieping van de halfronde uitbouw bleef het oorspronkelijk interieur bewaard, alle andere vertrekken werden vernieuwd in de tweede helft van de 20ste eeuw.

4 PIEREMANSSTRAAT-CITÉ HELLEMANS

400 meter verder op de Hoogstraat 'd'Huugstroet' neem je de eerste straat rechts, de Pieremansstraat.

In het begin van de 19de eeuw werd Brussel een industrieel centrum met een toevloed van arbeidskrachten die leidde tot een explosieve bevolkingstoename. Hoge huurprijzen en werkloosheid dreven heel wat arbeidersgezinnen naar kleine, onhygiënische woningen waar er amper plaats was om te leven.

De snelle verspreiding van besmettelijke ziektes gaf aanleiding tot een wet die bepaalde dat ook goedkope woningen aan bepaalde hygiënische eisen dienden te voldoen. Dit leidde tot de bouw van de **Cité Hellemans**, een woonwijk waarin de

Cité Hellemans, een sociale woonwijk die 272 appartementen telt.

nadruk ligt op licht en ruimte. Deze sociale woonwijk telt 272 appartementen verspreid over vier verdiepingen met elk 3 à 4 kamers. Het comfort van de woningen was uitzonderlijk voor die tijd: ze hadden allemaal stromend water, gas en een toilet. Om de (indruk van) promiscuïteit te verminderen bedienen de trappenhuisen slechts twee flats per verdieping.

De appartementen bevinden zich in zeven parallelle balken, van elkaar gescheiden door brede voetgangerspaden die genoemd werden naar de oude ambachten die in de Marollen uitgeoefend werden: goudsmid, borduurder, stoelenmaker, kuiper, timmerman en schoorsteenveger. De woningen in de Cité Helleman worden beheerd door de Brusselse sociale huisvestingsmaatschappij De Brusselse Haard.

5 BLAESSTRAAT-CAFÉ AU MOUTON BLEU, DE BLAUWE LEMME

Als je de Cité voorbij bent neem je rechts de Blaesstraat, tot aan het Vossenplein, links op de hoek vind je café Au Mouton bleu/De Blauwe Lemme.

In café **Au Mouton bleu/De Blauwe Lemme** bracht de socialistische journalist **Jacob Kats** (1804 – 1886) hier heel

wat toespraken en toneelstukjes over sociaal onrecht waar de arbeiders uit de omliggende buurten met plezier naar kwamen kijken.

Jacob Kats speelde een belangrijke rol bij het ontwakken van het progressief liberalisme. Eerst werkte hij in een weverij in Lier maar in 1819 verhuisde hij naar Brussel waar hij kosteloos avondonderwijs volgde om zich op te werken tot onderwijzer. Gelijktijdig begon hij met schrijven en hij werd bekend door zijn schrijfsels over de misstanden in de Belgische samenleving. Om deze te bestrijden richtte hij in 1833 de Maatschappij der Verbroedering op waarmee hij Vlaamse meetings in verschillende steden organiseerde. Daarin bepleitte hij de invoering van de republiek, het algemeen stemrecht, de nationalisatie van de productiemiddelen, emancipatie, bestaanszekerheid en progressieve belastingen.

Kats was ervan overtuigd dat de oprichting van verbroederings- en drukingsgroepen een einde kon maken aan de ellendige situatie van de arbeiders. Net als August Vermeylen koppelde hij de sociale en de Vlaamse strijd aan elkaar: de taalstrijd was in zijn ogen in de eerste plaats een sociale strijd.

Ten gevolge van de voortdurende intimidatie door het kerkinstituut en de overheid werden deze meetings na een tijd stopgezet maar Kats loste dit op door toneelstukken te schrijven op basis van de ideeën die hij in zijn toespraken en meetings naar voren bracht. Hij koos ervoor om arbeiders in te zetten als acteur. Hij was zelf acteur en regisseur tegelijk en werkte nauw samen met componist Peter Benoit.

Jacob Kats onderhield ook nauwe contacten met priester Charles Helsen, de stichter van de schismatieke Kerk van de Johannieten in Brussel. Helsen stichtte in 1833 een eigen kerk in een lokaal in de Fabriekstraat, de voormalige tempel van de vrijmetselaarsloge La Concorde. Vergeefs richtte Helsen zich tot de politieke prominenten van die tijd om ofwel het lokaal gratis te krijgen ofwel een jaarlijkse toelage te ontvangen voor zijn katholiek-apostolische kerk. In de Brusselse arbeidersklasse en bij enkele liberale prominenten, zoals Pierre-Théodore Verhaegen, kreeg hij wel veel aanhangers en ook Jacob Kats werd een trouwe bezoeker van de bidplaats van Helsen. Toch was Kats notoir antiklerikaal en een verwoed tegenstander van de invloed van de kerk in het toenmalige politieke leven. Dat maakte van hem een rationalist die de rede als nieuwe constitutie wou verheffen.

6 VOSSENPLEIN

Wandel links van De Blauwe Lemme links en verken even het Vossenplein.

Op het **Vossenplein** vindt elke voormiddag de bekendste rommelmarkt van Brussel en zelfs van België plaats. De Marolliens zelf noemen het Vossenplein 'd'Aa Met' (de Oude Markt). In het Frans wordt dit plein place de Jeu de Balle genoemd, naar het vermaarde balle pelotte of kaatsspel dat er vroeger veel gespeeld.

Midden op het Vossenplein, werd ook het eerste douchepaviljoen van Brussel in 1902 opgetrokken in het kader van een nieuwe saneringsfase van de Marollen en van de bouw van de sociale wijk ontworpen door architect en hygiënist Émile Hellemans (Hellemanswijk, 1905) Op een centrale hal die dienst deed als wachtzaal gaven negen cabines uit, telkens voorzien van een kleedhokje. In tegenstelling tot de Bains économiques in de buurt, waren de douches alleen toegankelijk voor mannen en kostten toen 15 centimes, zeep en handdoek inbegrepen. De tijd werd gecontroleerd en mocht niet langer zijn dan 15 minuten, uit- en aankleden inbegrepen. Het paviljoen, dat in de loop van de tijd sterk door vocht was aangetast, werd in 1954 gesloopt, op het moment dat de nieuwe Baden van Brussel werden geopend. Het getuigde van de almaar groter wordende bekommernis van de gemeentelijke overheid om de werkende

klasse, en dan vooral de kinderen, de mogelijkheid te geven zich dagelijks te wassen.

Hou gerust ook even halt om in de kraampjes van de dagelijkse rommelmarkt op zoek te gaan naar interessante curiosa (vergeet niet af te dingen!) of ga iets drinken in één van de talrijke cafés op het plein. Het lijkt wel of Lange Jojo zijn hit Chef, un p'tit verre on a soif speciaal voor deze plek geschreven heeft.

7 ZUINIGHEIDSTRAAT/SPAARZAAMHEIDSTRAAT-ZUIDSTER NR. 203

Naast café de Zuidzee neem je de Spaarzaamheidsstraat. Wandel even 100 meter verder. Rechts op de hoek op huisnummer 203 bevindt zich een kleine lokale voedingswinkel.

Hier bevond zich vroeger café **De Zuidster**. Hier kwam Herman Teirlinck (1879 – 1967) regelmatig samen met zijn Mijol-club en schreef hij er verschillende van zijn romans. Geboren in Molenbeek, ambtenaar bij de stad Brussel en correspondent voor het Nederlands Algemeen Handelsblad: Teirlinck was van vele markten thuis. Al snel groeide hij uit tot één van de begaafde en veelzijdigste woordkunstenaars die we in België gekend hebben. Maar Teirlinck hield ook veel van plezier maken, dat blijkt uit het mysterieuze genootschap, de Mijol-club. Dit

Hier bevond zich vroeger de Zuidster.

ontstond in 1912 toen Herman Teirlinck in opdracht van het Brussels stadsbestuur regelmatig lezingen hield over Vlaamse letterkunde. Het doel was het Nederlandstalige culturele leven in de hoofdstad wat aan te zwengelen.

Voor alle zekerheid bracht Teirlinck zijn eigen publiek mee, hoofdzakelijk burens. Stilaan vonden een aantal jonge Vlaamse intellectuelen de weg naar deze bijeenkomsten waar achteraf bij een goed glas uitgebreid werd nagepraat. Aanvankelijk vergaderde de club in een café in de Stuiversstraat vlakbij het lokaal waar Teirlinck zijn lezingen hield. Zodra de club op eigen benen stond was de plaats van de bijeenkomsten afhankelijk van waar de voorzitter voor het leven op dat moment woonde of werkte. Een van deze plaatsen was café de Zuidster (Bij Charel) in de Huidevettersstraat. Andere bekende leden waren Ernest Claes, August Vermeylen en Gerard Walschap.

De naam Mijol komt van het Brabantse dialectwoord voor vrouwelijk geslachtsorgaan zoals blijkt uit het oud Brusselse studentenlied L'espagnole;

*C'était une Espagnole
De la Marolle
Elle avait un' Milou
Comme un' casserole
Elle jouait d'la trompette
Avec son pet(e)
Jouait des castagnettes
Avec ses tettes
Taram, tam, tam*

De bekendste rommelmarkt van Brussel en waarschijnlijk ook van België.

8 HUIDEVETTERSSTRAAT 60A

Loop de Huidevetterstraat even door tot aan nr 60, de oude Huidevettersgebouwen, of Tanneurs, waar ze oorspronkelijk leren huiden behandelden.

Het uitgebreide complex in Art Nouveau-stijl (meer dan 8000 m²) werd beschermd en volledig gerenoveerd. Vandaag zijn het oude **Wijnpaleis** en de voormalige warenhuizen Merchié-Pède omgevormd tot een bedrijventrum met kantoren, commerciële ruimtes en ruimtes voor de organisatie van evenementen. Op de bio-markt worden groenten en fruit van het seizoen aangeboden, naast een ruim aanbod zuivel, drank, brood en nog veel meer.

Kom op je stappen terug en kijk ook af en toe eens op de stoep, je zal er merkwaardige stoepstenen tegen komen...loop terug tot aan de Reebokstraat links die je inslaat richting opnieuw Vossenplein.

In het stadsarchief, in de Spiegelstraat 65, waar we straks ook gaan langswandelen is ook veel terug te vinden over de migratie van Joden die op het einde de 19de eeuw uit de Balkan, Rusland en Polen naar de Marollen trokken. Getuige hiervan zijn de talrijke Stolpersteine (struikelstenen) die getuigen van de talrijke deportaties.

Het begon allemaal met een project van de Duitse kunstenaar Gunther Demnig. Om de slachtoffers van het naziregime te herdenken ontwierp hij 'Stolpersteine' (struikelstenen). Een kasseisteen van 10 bij 10 centimeter met een messingplaatje wordt in de grond geplaatst voor het huis waar tijdens de Tweede Wereldoorlog een slachtoffer van de nazi's woonde. Op het plaatje komen de naam en geboortedatum van het slachtoffer, de datum waarop het slachtoffer werd gearresteerd en zijn deportatiegegevens. De bedoeling is dat wie voorbijwandelt er net niet over struikelt, maar zich wel moet buigen om de gegevens te lezen en zo herinnerd wordt aan de Holocaust.

In meer dan duizend steden en gemeenten in achttien landen zijn intussen tienduizenden Stolpersteine geplaatst. In België enkele tientallen, vooral in Brussel en Wallonië, maar niet in Antwerpen, tot ergernis van de Brusselse Franstalige vereniging Agence Diasporique d'Information.

Van oudsher is de aanwezigheid van Joodse families in Brussel bekend maar degenen die in het stadsdeel van de Hallepoort tot de Zavel en van het Rouppeplein tot het Zuidstation inclusief Sint-Gillis en Anderlecht, neerstreken, behoorden tot twee grote recente immigratiestromen. De eerste stroom, rond het begin van de 20e eeuw, telde grotendeels Russen, Oekraïners en Polen. Deze ontvluchtten de pogroms onder de Tsaren. De tweede stroom, in de jaren '30, bestond uit Duitse en Oostenrijkse Joden op de vlucht voor het nazisme. Al snel volgden Midden-Europeaanen, met name Polen, die trachtten te ontkomen aan het

geweld dat gepaard ging met het toenemende antisemitisme. Het is heel duidelijk dat deze buurt een veilige haven was voor de minst bedeeden en zeer bereid was om vreemdelingen in zich op te nemen.

Duizenden migranten of liever gezegd ballingen droegen bij aan een duurzame multiculturele gemeenschap binnen een omgeving waar de levensomstandigheden over het algemeen nogal precair waren. Na aankomst werd men geconfronteerd met vele moeilijkheden. Eerst moest men onderdak vinden, zo redelijk mogelijk, een verblijfsvergunning krijgen, werk vinden en de taal leren. Nieuw aangekomen ambachtslieden konden nauwelijks overleven.

Degenen die niet rond kwamen konden aankloppen bij Joodse hulporganisaties of bij de synagoges (Regentstraat,

Lenglentierstraat, Kliniekstraat). Bij de Entr'Aide van de Werkenden op nr169 van de Huidevettersstraat kon je maatschappelijke of medische hulp krijgen. Na eerst de gemeentes gevraagd te hebben de woorden "Juif-Jood" op de identiteitskaarten van Joodse bewoners te zetten, verplichtte de Sipo SD (Gestapo) de Joodse gemeenschap een vereniging te stichten, De Jodenvereniging in België (JVB), met de intentie deze gemakkelijk te kunnen manipuleren. Het doel van deze zet was vooral de totstandkoming van een register van alle Joden. Gevestigd aan de Zuidlaan nummer 56, in het hart van de wijk Marollen-Zuidstation, moest de vereniging alle eisen van de bezetter uitvoeren. Vanaf 23 oktober 1940 werd de Joodse bevolking, op grond van een reeks verordeningen, gedwongen zich in te schrijven, de Davidster te dragen en allerlei vormen van discriminatie te ondergaan op het werk, in het openbaar vervoer en in hun bewegingsvrijheid. Uiteindelijk werden ze systematisch vermoord als gevolg van hun deportatie naar Auschwitz. Uit argwaan doken velen onder en sloten zich aan bij het Verzet.

Daarnaast werd de menselijke klopjacht een dagelijkse aangelegenheid. Met de hulp van beambten van lagere rang, die afkomstig waren uit de lokale bevolking, konden de politiediensten van de bezetter, vaak door verraad, talrijke Joden arresteren. Toch is het belangrijk te realiseren dat het overgrote deel van de bevolking, met vrees voor eigen leven, de vreemdelingen heeft beschermd door hen ondanks dodelijke risico's verborgen te houden.

Het "Jodenregister" is daarna, via de Vereeniging van Joden in België (JVB), gebruikt om mensen op te roepen voor Mechelen. De Sipo-SD die de deportaties naar de kampen van de dood organiseerde vanuit zijn kantoor aan de Louizalaan wilde dat de treinen sneller gevuld werden. Om aan de quota van Berlijn te voldoen ging de bezetter over tot talrijke arrestaties, gevolgd door grootschalige razzia's in Brussel en andere grote steden van het land. Bijna 25 000 Joden uit België werden via het verzamelkamp Mechelen naar Auschwitz gedeporteerd; 95%

van hen werd daar vermoord. Na de oorlog likte de gekneusde wijk zijn wonden. De bewoners van de Marollen organiseerden op een zeer originele manier, als bezwering na jaren van onderdrukking, de begrafenis van Hitler in een uitbundige carnavaleske sfeer.

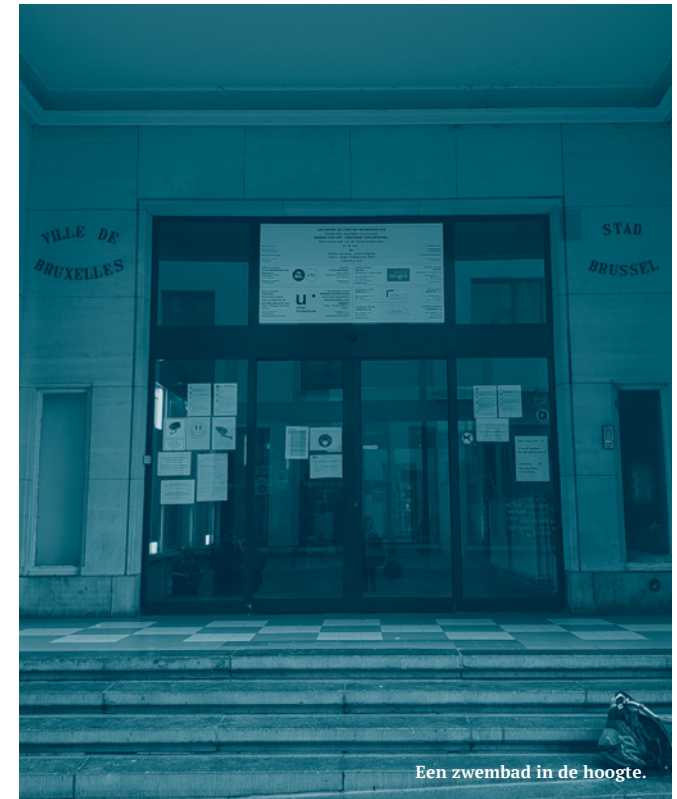
De immigranten van toen, bijna allemaal verdwenen en sindsdien min of meer in de vergetelheid geraakt, hebben plaats gemaakt voor nieuwkomers, dit keer merendeels uit Marokko. De wijk heeft zijn welkomend karakter behouden met de hulp van nog altijd talrijke verenigingen die zich, net als vroeger, inzetten voor zijn nieuwe bewoners.

9 REEBOKSTRAAT 28-BADEN VAN BRUSSEL

Als je de Reebokstraat bent ingeslagen kom je links een imposant zwembadcomplex tegen.

In 1949 geeft de stad Brussel de opdracht om in hartje Marollen de **Baden van Brussel** te ontwerpen. Omwille van de beperkte afmetingen en de grillige vorm van het terrein, koos architect Maurice Van Nieuwenhuysse ervoor in de hoogte te bouwen. Het zwembadcomplex werd gebouwd in 1949 en bestaat uit een gewoon zwembad, een instructiezwembad, een turnzaal en een bokszaal, verdeeld over verschillende niveaus. De Baden van het Centrum stellen ook vandaag nog openbare douches ter beschikking voor mensen die thuis niet over sanitair beschikken.

Ga rechtdoor over het Vossenplein en wandel de Vossenstraat in met de leuke cafeetje, restaurantjes en brocante zaken. Aan het einde van de Vossenstraat sla je links de Hoogstraat in en wandel je tot aan het plein aan de rechterkant. Links zie je de oude, mooie architecturale gebouwen van Koffie Jacquemotte waarin vandaag een vooraanstaand architectenbureau en een ethische bank zich hebben gevestigd. Ga dan rechts naar boven via de Zwaardstraat om er de lift van de Marollen te nemen, waarin je van een bijzonder uitzicht op de Brusselse skyline gaat kunnen genieten.

Een zwembad in de hoogte.

10 POELAERTPLEIN-JUSTITIEPALEIS

Verken eens het imposante Poelaertplein, één van de mooiste uitzichten van Brussel en vooral de gigantische stellingen op het Justitiepaleis die er nu stellingen om de zeer oude stellingen te ondersteunen sinds kort heeft bij gekregen.

In de Middeleeuwen werd het Poelaertplein de Galgenberg genoemd, de heuvel waar veroordeelde misdadigers opgehangen werden. Een viertal straten rond de vroegere Galgenberg gingen in de 19de eeuw tegen de vlakte voor de bouw van het **Justitiepaleis** dat hoog boven de stad uittorent. Stap zeker eens binnen als de deuren openstaan.

De eeuwige stellingen rond het justiepaleis.

Omdat het toenmalige gerechtsgebouw aan de Grote Zavel te klein, te bouwvallig en te duur was geworden, beslisten de stad Brussel en de ministers van Justitie en Openbare Werken de bouw van een nieuw justitiepaleis toe te vertrouwen aan Joseph Poelaert (1817 – 1879). Deze Brusselse stadsarchitect streefde een universele bouwstijl na waarin iedere cultuur zich duidelijk kon in herkennen. Ook in het Justitiepaleis – zijn levenswerk – heeft Poelaert bijna alle grote bouwstijlen verwerkt en hierdoor maakte hij er een soort museum van de wereldarchitectuur van.

Met 26.000 m² bebouwde oppervlakte (4.000 m² meer dan de Sint-Pietersbasiliek in Rome), 27 gerechtszalen, 245 andere vertrekken, een koepel van 103 meter hoog die 22 ton weegt, beantwoordt het gebouw perfect aan het beeld dat de rechterlijke macht graag van zichzelf had: streng, verheven en machtig.

Het gebouw is een voor die tijd vernuftig hoogstandje. Om de stabiliteit te verzekeren werd er heel wat ijzer en staal in verwerkt, een techniek die tot dan redelijk ongezien was. En

omdat het Justitiepaleis op de flank van een heuvel gebouwd werd, moest er ook een hoogteverschil van zo'n 20 meter tussen de voor- en de achterkant weggewerkt worden. Het gevolg: wat aan de voorzijde verdieping 1 en 2 is, is aan de achterzijde verdieping 3 en 4. In het gebouw zelf komt dat hoogteverschil best tot uiting op de miniementrap met meer dan 100 treden.

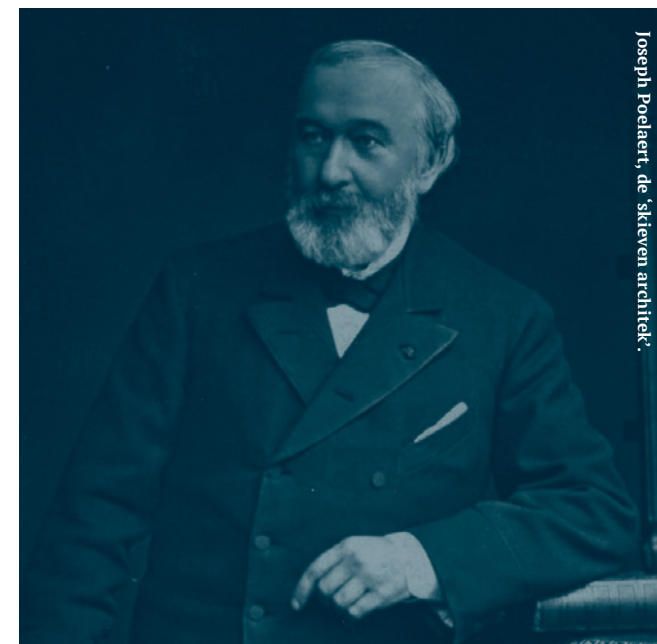
De bouw van het Justitiepaleis is wel gepaard gegaan met sociale drama's. Een groot deel van de volkse Marollenwijk moest ervoor wijken: straten en steegjes werden ingepalmd, bewoners werden onteigend, gebouwen werden gesloopt. De schuld van dit alles werd in de schoenen van architect Poelaert geschoven en de Marolliens noemden hem vanaf dan skieven architect. Tot vandaag is dat in Brussel een scheldwoord.

De oorsprong ervan ligt in het Engels, Poelaert was de leider van een internationale ploeg en liet zich chieff architect noemen. Dat werd in het Brusselse dialect al snel verbasterd tot skieven architect.

Vandaag staat nog steeds een borstbeeld van Poelaert in zijn Justitiepaleis, een beetje verstopt op de eerste verdieping. Oorspronkelijk stond het in de inkomhal maar daar had het te veel te lijden onder vandalisme.

In de gang van de balie hangt dan weer een gedenkplaat van Marie Popelin, een boegbeeld van het feminisme. In 1888 behaalde zij als eerste vrouwelijke juriste haar rechtendiploma aan de ULB. Ze stuit op een njet wanneer ze vervolgens vraagt om ingeschreven te worden als advocaat. De tuchtraad vindt het beroep van advocaat veel te lastig voor een vrouw, haar rol is aan de haard en niet in de rechtbank.

Neem de Ernest Allardstraat voorbij de mooie gevel van het Atheneum Robert Catteau, en sla verder de eerste straat links in de Charles Hanssensstraat in om zo links in de Minimenstraat te nemen.

Joseph Poelaert, de 'skieven architect'.

11 MINIMENSTRAAT

De **Minimenstraat** bestaat al sinds de 14de eeuw en bevond zich in een buurt die bekend stond als toevluchtsoord voor misdadigers en prostituees. Pas in de 17de eeuw kregen de broeders van de Miniemen toestemming om zich in de buurt te vestigen. Ze bouwden er hun klooster op de plaats waar het huis van Andreas Vesalius gelegen is (1514 – 1564). De beroemde grondlegger van de anatomie schreef het allereerste handboek van de menselijke anatomie en baseerde zijn werk hoofdzakelijk op dissecties die hij zelf uitvoerde. Dit ging regelrecht in tegen de toenmalige dogma's van de katholieke kerk die al eeuwenlang elke vorm van vrij onderzoek verketterde. De legende gaat dat Andreas Vesalius op de Galgenberg lijken ging stelen om te dissecteren maar wellicht is het niet meer dan een fabeltje met een grond van waarheid. Men gaat ervan uit dat hij er kennismaakte met de lijken van de misdadigers, botten zag en zo zijn interesse voor de anatomie ontwikkelde.

Het waren de Miniemen die geleidelijk een einde maakten aan de wantoestanden in de Minimenstraat door de terreinen tegenover hun klooster aan te kopen en er nieuwe woningen op te trekken. Toen kreeg de straat ook haar huidige naam.

Sla rechts de Rodepoort in een klein mooi rustig straatje, op het einde even terug de Hoogstraat naar links nemen om meteen de eerste rechts de Spiegelstraat in te slaan.

De Minimenstraat zoals het vandaag is.

Het gebouwencomplex van de Stadsarchieven was begin vorige eeuw een van de grootste textielgroothandels van het land.

12 SPIEGELSTRAAT 65-STADARCHIEVEN VAN BRUSSEL

Dit gebouwencomplex was in het begin van de 20ste eeuw een van de grootste textielgroothandels van het land. De stad kocht het gebouw in 1976 om er het **Archief van de Stad Brussel** in onder te brengen. Ze zag er ook een kans in om een nieuwe dynamiek op gang te brengen in deze buurt die zwaar geleden had onder de aanleg van de Noord-Zuidverbinding. De collectie in het stadsarchief heeft vooral betrekking op de geschiedenis van de stad Brussel en haar inwoners.

Ga door en steek de Blaesstraat over rechtdoor, sla er rechts de Vistandinestraat in.

13 VISITANDINENSTRAAT-ALFRED HEGENSCHIEDT

Vroeger stond in de Visitandinenstraat een school waar Alfred Hegenscheidt (1866 – 1964) begin 20ste eeuw les gaf. Deze persoonlijke vriend van August Vermeylen had een belangrijke invloed op de literaire groepering Van Nu en Straks.

Zijn essay **Rythmus** getuigde niet alleen van zijn grondige wetenschappelijke, filosofische, literaire en muzikale kennis maar sloot ook aan bij de ideeën van Vermeylen. Zijn lyrisch drama **Starkadd** getuigt van diepmenselijkheid en van een verheven levensbeschouwing. Starkadd staat voor de mens die op zoek is naar zijn eigen ik dat pas tot ontplooiing kan komen nadat hij zich heeft bevrijd van de krachten die dat beletten.

Wandel steeds verder rechtdoor.

Starkadd getuigt van diepmenselijkheid en verheven levensbeschouwing.

De Brigittinenkapel is nu een kunstencentrum.

14 BRIGITTINENSTRAAT

De **Brigittinenkapel** is het enige overblijfsel van het klooster van de Brusselse Brigittinen in de Marollen en doet vandaag dienst als kunstencentrum.

Op het einde rechts zie je de zeer mooie Gotisch-Romaanse Kerk van Onze Lieve Vrouwe Ter Kapelle, begraafplaats van schilder Pieter Bruegel de Oude.

15 KAPPELLEMARKT-BEELD VAN BRUEGEL

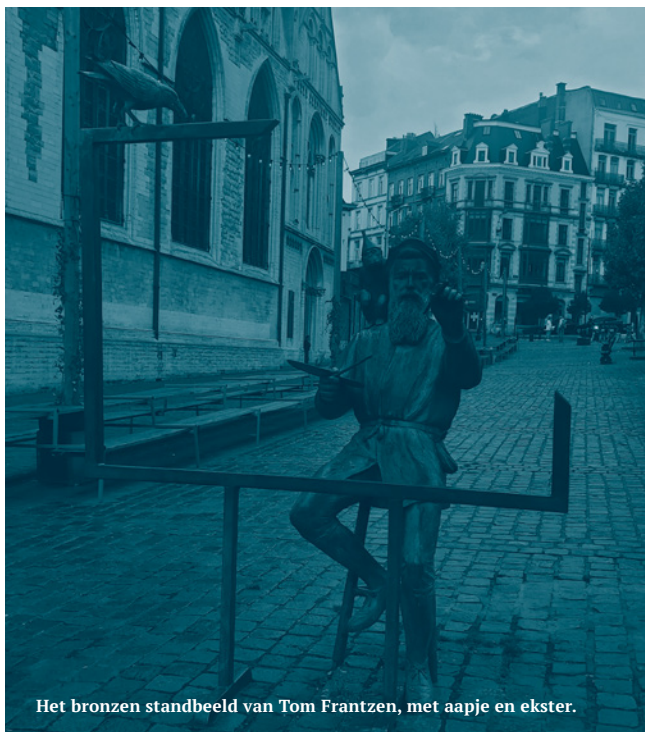
Aan de kerk staat **Bruegel**, een bronzen standbeeld van Tom Frantzen. Deze kreeg de opdracht om Pieter Bruegel de Oude in brons te vereeuwigen bij de Kapellekerk waar Bruegel begraven ligt.

Het beeld stelt een schilderende Bruegel voor en bevat veel symboliek. Zo staat op de schouder van de beeldhouwer schilder een aapje met een trechter op het hoofd, een verwijzing naar de satirische ondertoon die in het werk van Bruegel terug te

vinden is. De ekster op de richel verwijst dan weer naar het doek De ekster op de galg.

Eigenlijk is dit beeld slechts één van de drie uit een driedelige beeldengroep over Bruegel. Jarenlang politiek getouwtrek mondde uit in een compromis waarbij beslist werd alleen dit onderdeel te plaatsen. De twee andere beelden staan noodgedwongen nog steeds in het atelier van Tom Frantzen. Het ene stelt een duivel voor die rijstpap eet, een verwijzing naar het schilderij De Dulle Griet. Het andere beeld toont een ezel die door een raam tuurt en dat verwijst naar de gravure De ezel op school.

Ga naar boven neem de Joseph Stevenstraat en loop ook even de hoek om in de Rollebeekstraat om naar de Grote Zavel te gaan.

Het bronzen standbeeld van Tom Frantzen, met aapje en ekster.

16 ROLLEBEEKSTRAAT 7-L'ESTRILLE DU VIEUX BRUXELLES

De Rollebeekstraat loopt parallel aan de J.Stevensstraat, beide straat even doorlopen.

L'Estrille du Vieux Bruxelles is een van de oudste artistieke panden van Brussel. Onder andere Michel de Ghelderode (1898 – 1962) kwam er regelmatig zijn teksten voorlezen.

Hoewel van Vlaamse komaf, schreef Michel de Ghelderode uitsluitend in het Frans. Hij gold als toonbeeld van een Vlaamsgezinde Franstalige auteur. Zoals hij zelf verklaarde: In mij is alles Vlaams, behalve de taal die ik toevallig gebruik.

Hier kwam Michel de Ghelderode regelmatig zijn teksten voorlezen.

Het Volkshuis was een paleis voor arbeiders.

De 26 verdiepingen tellende Zaveltoeren.

Hier woonde Christian Dotremont.

17 EMILE VANDERVELDEPLEIN-VOLKSHUIS

In de J. Stevensstraat staan nog enkele art nouveau gebouwen maar één van de grootste Horta verwezenlijkingen is... verdwenen, afgebroken onder zeer luid protest in 1965. Nu staat er de imposante Tour Blaton, of de 26 verdiepingen tellende Zaveltoeren.

In 1895 gaf de Belgische Werkliedenpartij de opdracht aan Victor Horta om hier een **volkshuis** te bouwen. De architect gebruikte al zijn inventiviteit om het gebouw een open, monumentaal uitzicht te geven, onder meer door het gebruik van veel staal en glas. Het Paleis der Werkmannen werd ingehuldigd in 1899. In 1964 besliste de Belgische Socialistische Partij het gebouw te verkopen waarna het gesloopt werd, een culturele schande.

In 1938 kwamen in het volkshuis duizenden arbeiders een laatste groet brengen aan Emile Vandervelde (1866 – 1938) die er opgebaard lag. Vandervelde kreeg in een typisch Brussels bourgeoisgezin een liberale en vrijzinnige opvoeding. Hij

studeerde rechten en sociale wetenschappen aan de ULB waar hij lid was van de Cercle des Etudiants Progressistes en bevriend raakte met Jules Destrée. Als student was hij kortstondig lid van de Liberale Jonge Wacht maar later sloot hij zich aan bij de Werkersbond van Elsene.

De politieke carrière van Vandervelde begon toen hij in 1900 socialistisch volksvertegenwoordiger werd. Bij het uitbreken van WO I werd hij opgenomen in de regering in ballingschap. Na de oorlog werd hij voorzitter van de Belgische Werkliedenpartij maar hij kwam al snel in conflict met ondervoorzitter Hendrik de Man over de steun aan het Spaanse Volksfront in zijn strijd tegen de fascistische van generaal Franco.

Hoewel Vandervelde geen Nederlands kende, steunde hij als democraat wel de Vlaamse beweging en de strijd voor de vernederlandsing van het vrij onderwijs. Hij was voldoende tactisch om in te zien dat het socialisme niet gebaat was bij een tweestrijd tussen beide landsdelen.

18 STROSTRAAT-CHRISTIAN DOTREMONT

Sla aan de Grote Zavel links de Strostraat in.

In de eerste helft van de 20ste eeuw bestond de Strostraat uit een verzameling kleine ateliers, opslagplaatsen en wat verkommerde woningen. In huisnummer 10 woonde Christian Dotremont (1922 – 1979) die er ook zijn atelier had. Deze schilder-dichter maakte deel uit van de Brusselse surrealistische groep L'Invention Collective en kwam zo in contact met onder andere René Magritte. Zijn woning werd een druk bezochte ontmoetingsplek voor kunstenaars van de drie groepen die zich verenigden om de **Cobra-beweging** te creëren, een kunstgroep die het accent legde op het spontane en experimentele in de kunst.

Sla op het einde links de passage Ruisbroekstraat in en kom uit op het gerechtsplein.

19 GERECHTSPLEIN-BLAUWEN OP GEEL

Het Gerechtsplein dankt zijn naam aan het gerechtsgebouw dat er stond voor het Justitiepaleis aan het Poelaertplein ingehuldigd werd. De esplanade vormt de overgang tussen hoog- en laag-Brussel, tussen de Grote Markt en de Zavel. In 2009 wilde de stad Brussel de ietwat verloren hoek uit de anonimiteit halen en hier een eigen identiteit aan geven. Daniel Buren creëerde er het kunstwerk **Blauwen op geel**. De 89 verlichte vlaggenmasten die allemaal tot dezelfde hoogte reiken scheppen de illusie van een stadsbos. Elke vlag is voorzien van een speels, gestreept motief dat de Franse kunstenaar systematisch gebruikt in zijn werk. De blauw-witte vlaggen aan een gele masten staan symbool voor een Brussels gewest in beweging al verwoordde Buren het zelf prozaïscher: De vlaggen moeten de aandacht afleiden van de troosteloze gebouwen in de buurt. Blauw is de kleur die het makkelijkst van ver te onderscheiden is.

Beklim op het Gerechtsplein de trappenrechts naar de Keizerslaan. Ga boven rechts en wandel tot het halfcirkelvormige Albertinaplein dat bovenop de Noord-Zuid-verbinding aangelegd werd.

20 ALBERTINAPLEIN-TUIN VAN DE KUNSTBERG-KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK-BEELDEN ALBERT/ELISABETH

Onder de bouwwoede van Leopold II werd alles hier in 1908 gesloopt om plaats te maken voor een park met tuinen, fontein, watervalletjes en beeldhouwwerken. In 1956 moest dit park plaats maken voor ondergrondse parkeergarages en de moderne gebouwen van de Koninklijke Bibliotheek, de Ravensteingalerij en het Congrespaleis. De huidige **Tuin van de Kunstberg** op de centrale esplanade werd ontworpen door René Pechère. Hij koos voor een geometrische vorm, aangelegd als hangende tuin, boven op de betonplaat van de onderliggende

parkingniveaus. Door het hoogteverschil van 40 meter tussen de Keizerslaan en het Koningsplein biedt het park een prachtig panorama op Brussel en vormt het een doorgang van de boven- naar de benedenstad.

Aan een van de zijden van het Kunstwerk In de Tuin van de Kunstberg bevindt zich ook de toegang tot de **Koninklijke Bibliotheek**. Het gebouw is onderdeel van het complex van de Kunstberg waar het een van de zijden van vormt. Het staat op een stuk grond van 13.000 m² maar door de talrijke niveaus en verdiepingen bedraagt de totale oppervlakte 67.000 m². Van de boekenrekken bevinden zich 50 km ondergronds en de overige 100 km zijn verdeeld over de tien verdiepingen van de toren.

KBR ontstond in het kader van het stedenbouwkundig project van de Kunstberg aan het eind van de jaren 1930. De monumentale gevel werd naar de plannen van architect Maurice Houyoux en zijn opvolger Roland Delers opgetrokken in een classiciserende officiële en academische stijl. De eerste steen van de boekentoren van 17 verdiepingen werd gelegd in 1954, maar voor de officiële opening was het wachten tot 1969. De binnenarchitectuur, nog deels origineel, is van de hand van de Kortrijkse gebroeders De Coene. Het meubilair van Knoll en het design van Philippe Neerman zijn kenmerkend voor de jaren 1950 en 1960. KBR bewaart bijna acht miljoen documenten: manuscripten zoals deze uit de Librije van de Bourgondische hertogen, een rijke collectie muziekpartituren, munten en penningen, stempels, kranten, kaarten – waaronder die van Ferraris – en een aantal uitzonderlijke fondsen. In het gebouw staat ook de kapel van Nassau in Brabantse gotiek, een overblijfsel van het voormalig hertogelijk paleis van begin 16de eeuw dat vandaag wezenlijk deel uitmaakt van het KBR museum. Ook een deel van de appartementen van het paleis van Karel van Lotharingen, gouverneur van de Oostenrijkse Nederlanden, is in het gebouw vervat. Ze dateren uit de 18de eeuw en werden omgebouwd tot tijdelijke tentoonstellingsruimten. In KBR vinden heel wat uitwisselingen en ontmoetingen plaats. De bibliotheek is uitgegroeid tot een waar cultuur- en kenniscentrum van België.

Het kunstwerk 'Blauwen op geel': de 89 verlichte vlaggenmasten scheppen de illusie van een stadsbos.

Op het Albertinaplein kijkt Koning Albert I vanop zijn paard neer op zijn echtgenote Koningin Elisabeth.

Op het Albertinaplein kijkt **Koning Albert I** vanop zijn paard neer op zijn echtgenote **Koningin Elisabeth**. Beeldhouwer Octave Rotsaert moest zijn ontwerp voor het ruitersstandbeeld vier keer aanpassen voor hij groen licht kreeg voor de uitvoering. De bronzen koning en het paard meten samen 4,85 meter en wegen 3.000 kg. Het beeld ter ere van Koningin Elisabeth wordt geflankeerd door twee bas-reliëfs met de koningin als beschermvrouw van de schone kunsten en als verpleegkundige tijdens WO I toen ze de Belgische soldaten aan het front bijstond. Tijdens WO II weigerde ze, net als haar zoon Leopold III, het land te verlaten omdat ze ervan overtuigd was zo meer te kunnen doen voor de bevolking. Zo ondernam ze acties om het wegvoeren van Belgische joden te beletten en slaagde ze erin een driehonderdtal Belgische joden uit Dossinkazerne te bevrijden. Pas na de dood van haar man in 1934 ging de koningin-verpleegster een opmerkelijke rol spelen in het culturele leven van het land. Elisabeth was een vrouw met ruime culturele interesse, ze was pluralistisch ingesteld en had een uitgesproken afkeer voor oorlog in het algemeen. Ze was bevriend met de humanisten Albert Schweitzer en Albert Einstein met wie ze haar politiek, artistiek en wetenschappelijk

non-conformisme gemeen had. Als ruimdenkende vrouw correspondeerde ze met de communistische Rosa Luxemburg en had ze een abonnement op het linkse partijblad *Le Drapeau Rouge*. Haar sympathie voor al wat links en vrijzinnig was, werd haar niet in dank afgenomen in katholieke middens.

Keer Elisabeth de rug toe en daal de Magdalenasteenweg af tot aan het Magdalenakerkje.

21 MADGALENASTEENWEG-HERDENKINGSBOOM VOOR DE STRAATDODEN-BORTIERGALERIJ

Op het grasveldje aan de rechterkant staat de **Herdenkingsboom voor de straatdoden**. Hier organiseert het Collectief Straatdoden elk jaar een herdenking voor iedereen die het afgelopen jaar gestorven is na een leven waarin de straat een belangrijke rol speelde. Het collectief probeert bij het overlijden van een dakloze of iemand met een verleden op straat familie en vrienden op te sporen en zorgt ervoor dat mensen aanwezig zijn op de uitvaart.

Halverwege aan de linkerkant ligt de **Bortiergalerij**, een winkelgalerij ontworpen door Jean-Pierre Cluysenaar die ook de Koninklijke Sint-Hubertusgalerijen tekende. De voorkant van de galerij is ouder dan de galerij zelf, de gevel werd gerecupereerd van een woonhuis uit de 18de eeuw. Oorspronkelijk was de winkelgalerij een deel van een overdekte markt, vandaag is het een pleisterplaats voor boekenliefhebbers en kunstverzamelaars.

Tussen 1884 en 1897 werd in de Magdalenasteenweg het literaire tijdschrift **La Jeune Belgique** gemaakt, dat de onafhankelijkheid van de kunst propageerde. Een van de medeoprichters was Camille Lemonnier (1844 – 1913). Deze Franstalige schrijver en kunstcriticus maakte deel uit van een nieuwe generatie jonge intellectuelen die zich schaarden achter de progressieve ideeën van de opkomende arbeidersbeweging. Dit uitte zich cultureel door zich fel af te zetten tegen het verouderde academisme van de vorige literaire generatie. In een geest van openheid en vernieuwing publiceerde Lemonnier in 1880 zijn eerste naturalistische roman *Un mâle*, waarin hij via een sensueel liefdesdrama de sociale tegenstellingen tussen rijk en arm aantoonde.

Neem aan het Magdalenakerkje rechts, de Putterij, loop onder de overwelfde straat en stap verder naar de hoofdingang van het Centraal Station.

De Bortiergalerij, pleisterplaats voor bibliofielen en kunstverzamelaars.

22 CENTRAAL STATION

Het **Centraal Station** werd pas gebouwd nadat de Noord-Zuid-verbinding tot stand kwam. Het is de laatste creatie van Victor Horta die twee jaar voor zijn dood Maxime Brunfaut, een van zijn leerlingen, aanstelde om het werk te voltooien. Het station beslaat een driehoekige oppervlakte en is neergezet in een eerder sobere bouwstijl die de openbare gebouwen uit het Interbellum kenmerkt. Omdat het station op een hellend vlak gebouwd werd, diende de architect zeer ingenieus gebruik te maken van de niveauverschillen.

Aan weerszijden van de hoofdingang is een wat zonderlinge gedenksteen ingemetseld. Beide stellen de huizen en handelszaken voor moesten wijken voor de aanleg van de Noord-Zuid-verbinding. De kaalslag in deze volkse buurten betekende de relocatie van maar liefst 13.000 mensen, heel wat meer dan het aantal mensen dat in de Marollen moest wijken voor de bouw van het Justitiepaleis.

Vrijzinnigewandeling.brussels is een initiatief van **huisvandeMens Brussel** en het **Humanistisch Verbond Brussel**. Vrijwilligers van het huisvandeMens Brussel lieten zich voor deze wandeling inspireren door 'Wandelen in Vrijzinnig en Humanistisch Brussel' • **Info & Contact:** info@vrijzinnigewandeling.brussels

MAROLLENWANDELING

BEZIENSWAARDIGHEDEN

- 1 HALLEPOORT
- 2 JULES BORDET
- 3 SINT PIETER
- 4 CITE HELLEMANS
- 5 DE BLAUWE LEMME
- 6 VOSSEPLEIN
- 7 ZUIDSTER
- 8 ZWEMBAD
- 9 POELAERTLIFT
- 10 JUSTITIEPALEIS
- 11 MINIEMENSTRAAT
- 12 STADSARCHIEVEN
- 13 VISITANDINESTRAAT
- 14 BRIGITINNEKAPEL
- 15 BEELD BRUEGEL
- 16 ROLLEBEEKSTRAAT
- 17 VOLKSHUIS
- 18 DOTREMONT
- 19 DANIEL BUREN
- 20 ALBERTINA
- 21 MAGDALENAKERK
- 22 CENTRAAL STATION

